

Evtanazija in sorodna ravnanja*

Zvonimir Šeparović**

Vprašanje evtanazije ali usmrtitve iz usmiljenja je sporno že od biblijskih časov in je v zdravniški etiki že tako staro kot zdravniški poklic sam. Razne kulture so imele do tega različna stališča. Evtanazijo so podpirali učenjaki ter opravljali tako zdravniki kot laiki že v stari Šparti in Atenah. Rimsko-katoliška cerkev ima trdno stališče: po cerkvenih zakonih je smrtni greh evtanazija, samomor ali kakršen koli drugačen način uničenja življenja. Anglosaški misleci kot Thomas Moore, Shakespeare, Lionel Tollemach in drugi so se z evtanazijo strinjali. Pod vplivom njihovih idej so leta 1935 ustanovili društvo za uzakonitev prostovoljne evtanazije in to se je v britanskem parlamentu potegovalo za uzakonitev evtanazije.

Ravno nasprotno pa v Evropi, posebno v rimsko-katoliških deželah, evtanazijo strogo obsojajo danes in so jo z majhnimi izjemami tudi v preteklosti — ali kot ugotavlja Forque:

»L'esperit latin, épris de lumiere et d'action, aime la vie et la dispute jusq'a la deriere minute.« Latinski duh, vnet za svetlobo in dejavnost, ljubi življenje in se bojuje zanj do zadnjega trenutka.

1. Folklor, izročilo in zgodovina evtanazije v Jugoslaviji

Vprašujemo se, kakšno je stališče slovanske kulture do usmrtitve iz usmiljenja. Poudariti moramo, da Jugoslavija leži na ozemlju, kjer so se skozi stoletja srečevale najrazličnejše kulture, verstva, navade in prakse. Katoliška, pravoslavna in muslimanska vera, ki so razširjene na tem območju, so si glede tega vprašanja edine: Življenje je sveto in morilec je, kdor iz lastne pobude konča življenje drugega človeškega bitja. Zdi se, da je bilo med ljudstvom kljub temu razširjeno drugačno prepričanje pa tudi drugačna praksa. Nekateri etnografi podajajo podatke, ki posredno kažejo na to, da jugoslovanski narodi evtanazije ne odklanjajo in da v ta namen uporabljajo celo razne duševne in telesne metode.

Ugotovili so, da je zelo razširjen običaj, da iznakažene otroke s čarovnimi in fizičnimi načini umorijo že takoj po rojstvu. Opravičilo za to jim

* Referat na 4. svetovnem kongresu zdravstvene zakonodaje, Manila 1976, z naslovom: Euthanasia and related issues — A Yugoslav approach.

** Zvonimir ŠEPAROVIĆ, doktor znanosti, profesor pravne fakultete univerze v Zagrebu.

je izgovor, da tak otrok nikoli ne bo zmožen skrbeti sam zase niti za druge, pa tudi to, da bi bilo napačno pustiti pri življenju bitje, ki nikoli ne bo odraslo v človeka.

Prejšnje čase so evtanazijo opravljali pri starcih, posebno če so bili hudo bolni, pa tudi pri drugih odraslih ljudeh, ki so bili neozdravljivo bolni in so hudo trpeli.

Jugoslovanski antropolog M. S. Filipović je ugotovil, da so starci v nerazvitih družbah v zelo neugodnem položaju, ker so v družbenem smislu že nekako odmrli. Največkrat si sami želijo smrti pa tudi njihovi sorodniki komaj čakajo na to, posebno če so starci hudo bolni. V takih primerih uporabljajo razna psihološka sredstva, da bi pospešili njihovo smrt: spoved, sveto poslednje olje, odpuščanje grehov, najemanje žensk, ki ob bolnikovi postelji molijo za njegovo zadnjo uro ali da bi mu bog dal enega izmed dveh »dermanov« (perzijski izraz za pomoč, rešitev): »Da mu bog da od dva dermana jedan: ili da ozdravi ili da umre!«

V navadi so bila tudi še učinkovitejša sredstva: senilne starce so zanemarjali ali pa jih celo izstradali do smrti. Obstajajo zelo razširjena in jasna izročila o tem, da so take osebe v prejšnjih časih kratko malo pobijali. Razlog za tak drastičen konec je bila na primer steklina, ker je bila v preteklosti neozdravljiva. Tako bolnega človeka so tako dolgo polivali z vodo, dokler ni umrl.

Južni Slovani pri tej mednarodni praksi niso bili izjema. Tak način evtanazije je obstajal in v nekaterih deželah obstaja še danes ter se opravlja na še bolj drastične načine.

Zgodovinski, folklorni in antropološki del lahko končamo z naslednjimi ugotovitvami:

— Ljudsko prepričanje je bilo, da je umirajočemu treba pomagati, da čim prej umre.

— Razen evtanazije pri majhnih otrocih — ta je bila izredna domena otrokove matere in najbližje rodbine — je bila evtanazija odraslih oseb v vsakršni obliki vedno znova zadeva celotne skupnosti, razen če je šlo za osebe, ki so si same želele umreti. O smrti je odločala vsa ožja in širša rodbina, sosedje, prijatelji, celo naselje ali župnija. Ta široka skupnost je preresetala diagnozo in prognozo bolezni ter se je v skladu s svojimi izkušnjami odločila za evtanazijo. Skupnost je dobro poznala bolnika in njegovo družino ter jima tudi pomagala ob nesrečah. Tako ni moglo priti do zlorab.

— Ljudsko pojmovanje evtanazije se je ločilo od stališča cerkvene in posvetne gosposke (države, zakonskih odločb) ter znanosti. Ljudstvo je menilo, da je treba pomagati umirajočemu človeku, ki si želi smrti.

— Podatki, ki so jih etnografi zbrali, zadevajo ustaljene navade iz preteklih obdobij, ko je bilo zdravstvo še nemočno pri številnih boleznih in ko tudi splošna zdravstvena služba še ni bila razvita. Bolnik in njegova okolica nista imela druge izbire: morala sta prositi za pomoč boga ali druge čarovne sile. Za hude ranjence v vojnih časih in za bolnike s steklino (hydrophobia) pa so uporabljali bolj energična sredstva in rešitve.

— Ljudsko pojmovanje evtanazije ni bilo povsod enako; spreminjalo se je glede na deželo, kulturo in druge dejavnike. Aktivna evtanazija je bila vseeno redkost, ker je zlasti v rimsko-katoliških deželah prevladovala miselnost, da je življenje sveto. To je pomenilo močno oviro, ki je nihče ni upal prestopiti.

2. Sedanja stališča in praksa

Filipovičeve raziskave se nanašajo na prejšnja obdobja, podatkov o tem, kako je danes, pa nimamo. Zato lahko samo domnevamo, kakšno je današnje stanje v Jugoslaviji. Po našem mnenju so se nekatere izmed omenjenih ljudskih navad v nekaterih zaostalih krajih obdržale do danes. Zelo verjetno je, da abnormalne in iznakažene otroke takoj po rojstvu usmrtijo. (Ko sem predaval na posvetovanju o pravnih in medicinskih vprašanjih, mi je neki zdravnik povedal, da na nekaterih otokih ob jugoslovanski obali laične pomočnice ob porodu otroka usmrtijo, če ugotovijo hujše abnormalnosti, sosedom pa sporočijo, da je bil otrok mrtvoroden.)

Definicije in vrste evtanazije

Pod imenom evtanazija razumemo več pojmov. Jugoslovanska medicinska enciklopedija jo definira kot umetno povzročeno »blago smrt«¹ pri neozdravljivo bolnih osebah, skrajševanje človeškega življenja z namenom, da bi se skrajšalo bolnikovo trpljenje.

Pod pojem evtanazija lahko postavimo tudi drugačne razlage. Za njihovo klasifikacijo uporabljamo definicije H. Erhardta:

Evtanazija kot pomoč umirajočemu iz usmiljenja

Temeljni dejavnik je skrb za umirajočo osebo. V tej kategoriji najdemo:

a) Pomoč umirajočemu, ne da bi pri tem skrajšali njegovo življenje. To je »najčistejša«² oblika evtanazije.

b) Pomoč umirajočemu tako, da umre naravne smrti, le da mu odtegnemo sredstva, ki bi mu za kratek čas podaljšala življenje.

c) Pomoč umirajočemu s tem, da mu skrajšamo umiranje. Ne glede na učinek je ta pomoč lahko bolj ali manj zaželena oziroma bolj ali manj neizogibna. To je »čista«³ ali »posredna«⁴ evtanazija.

d) Pomoč umirajočemu z namenom, da mu skrajšamo življenje. To je »neposredna«⁵ evtanazija, ki jo aktivno ali pasivno opravi zdravnik na tiho ali izraženo željo umirajočega ali pa kot pomoč umirajoči osebi, ki sama ni več zmožna, da bi se odločala, s privoljenjem bližnjih sorodnikov ali brez tega.

»Umetno«⁶ skrajševanje življenja in trpljenja (nemško: Vernichtung lebensunwerten Lebens)

Tu gre za nemško teorijo in prakso iz nacističnega obdobja. Njuna glavna posebnost je, da vprašanje umiranja ni sporno, kadar so možnosti za življenje bolj ali manj omejene. Ne gre za pomoč umirajočemu, temveč prej za »evtanazijo v širšem smislu«⁷ ali za »omejeno evtanazijo«, ki je protislovna že v samem izrazu (contradictio in adjecto) in je kot taka nesprejemljiva.

Erhardtove kategorije in definicije so teoretično jasne, v praksi pa je različice zelo težko ločiti.

So tudi druge različice: neposredna in posredna ter aktivna in pasivna evtanazija.

Kadar gre za evtanazijo na prošnjo ali izrecno zahtevo umirajočega, je to primer posebne oblike samomora oziroma evtanazije: človek misli, da lahko sam po svoji volji odloča o svojem življenju in smrti in da je njegova pravica, da si izbere smrt kot izhod iz neznoznega življenjskega stanja.

V nekaterih krajih severno od reke Save je zelo velik odstotek samomorov, celo med najvišjimi v Evropi. Med vzroki so dostikrat neozdravljive bolezni.

Na seminarju kriminološke šole v Liégeu 1950/51 so sprejeli v terminologijo pojma orto-

tanazija (orthothanasia) in distanazija (dysthanasia).

Ortotanazija pomeni, da neozdravljivo bolno osebo pustimo umreti naravne smrti brez operacije ali drugih terapevtskih postopkov, ki ji kakor ne bi prinesli rešitve.

Distanazija je postopek podaljševanja življenja neozdravljivo bolni osebi s sredstvi, brez katerih bi bolna oseba hitro umrla.

3. Pregled nekaterih vprašanj, ki zadevajo evtanazijo, in sorodnih ravnanj

Aktivne evtanazije ali hotenega končanja življenja z namenom, da bi skrajšali bolnikovo trpljenje, ne moremo sprejeti niti z etičnega niti s pravnega stališča. Absolutno jo odklanjamo, če se opravi proti želji ali brez vednosti in privolitve umirajoče osebe. Za to vrsto evtanazije ne bo nikoli nikomur, niti najožjim družinskim članom mogoče dovoliti, da bi odločali namesto umirajočega. To je umor.

J. Fletcher, cerkveni dostojanstvenik, vzgojitelj in predsednik Ameriškega društva za evtanazijo, v svoji knjigi »Morala in medicina« brani evtanazijo s citatom iz cerkvenih očetov: »Je čas rojstva in čas smrti, čas sejanja in čas žetve.«

Aktivna evtanazija na zahtevo prištevnega umirajočega bolnika je le do določene meje delo usmiljenja. Vprašanje je, ali posameznik sme o svoji smrti sam odločati tako kot o svojem življenju. Če to ne bi bilo dovoljeno, bi morali kaznovati vsak samomor oziroma poskus samomora, in to se je v nekaterih državah do današnjega dne tudi dogajalo. Samomor ima vsekakor prejšnjemu negativno kot pozitivno zaznambo. Samomor sicer ni kazniv, vendar tudi dovoljen ni. Oblasti ga sicer skušajo preprečevati in po jugoslovanskem kazenskem zakonu je odgovoren za umor oziroma za pomoč pri samomoru vsakdo, ki komu svetuje ali ga napeljuje, da naredi samomor, ali če samomorilcu pomaga, pa četudi gre le za evtanazijo. Kazen zaradi manj obsojanja vrednega motiva ni tako huda kot pri drugih vrstah umora.

SedANJI jugoslovanski kazenski zakonik v zvezi z evtanazijo ne predvideva ničesar. Umor na zahtevo je zaradi pozitivnega motiva samo olajševalna okoliščina. Kazen za umor sledi v vsakem primeru. V kazenskem zakoniku najdemo

ustrezne ukrepe pod naslovom »Napeljevanje na samomor in pomoč pri samomoru« (čl. 139).

Osnutek kazenskega zakonika SR Hrvatske vsebuje nov ukrep pri obravnavanju umora na zahtevo. Glasi se: Kdor iz usmiljenja umori hudo bolno osebo na njeno izrecno željo in resno zahtevo, se kaznuje z zaporom do pet let.

Ugovori zoper ta člen so se oglasili zato, ker je kazen tako mila, da bi lahko koga spodbudila k umoru. To bi prišlo v poštev le, če bi bila evtanazija uzakonjena; zdaj je ta bojazen neutemeljena in odveč, ker evtanazija ostaja hudodelstvo, za katerega je predvidena kazen.

Bolnik nima pravice zahtevati, naj mu kdo vzame življenje. Če ima on sam pravico do smrti, te pravice ne more prenesti na drugo osebo niti ne more dopustiti, da bi druga oseba namesto njega odločala o njegovi smrti. Bolnikova želja, da bi umrl, še ne pomeni, da si želi, da bi mu dali smrtonosno injekcijo. Bolnikova želja po smrti dejansko skoraj v vseh primerih pomeni le, da si želi olajšanja bolečin.

Pasivna evtanazija je verjetno veliko pogostejša, kot mislimo. Zdravniki in zdravstveno osebje na razne načine pomagajo neozdravljivim bolnikom pri smrti. Za te primere ni zakonskih predpisov, zakon jih prepušča zavestni poklicni presoji zdravnika.

Distanazija je včasih videti manj človeška kot metoda, s katero krajšamo umiranje neozdravljivega bolnika. Leta 1935 je Pierre Mauriac nastopil proti čezmernemu trpljenju, ki ga morajo prenašati umirajoči, ker jim dajejo zdravila in jih operirajo zato, da bi prišli do diagnoze. Danes je prepovedan vsak aktiven poseg, s katerim bi skrajšali življenje.

Hitri napredek medicinske znanosti to vprašanje še otežuje. Podaljševanje življenja brez upanja na ozdravitev pomeni podaljševanje trpljenja. Zaradi podaljševanja življenjske dobe narašča število starih oseb, ki jim dajemo le občasno zdravniško pomoč.

Vprašanje je, kaj naj stori zdravnik, ki ima hudega bolnika z rakom v zadnjem stadiju in bolnik dobi zraven še pljučnico. Ali naj zdravnik odstopi od zdravljenja pljučnice, da ne bi zavljučeval bolnikovega trpljenja? Po P. Sporkenu bi bilo v takem položaju popolnoma normalno opustiti poskus podaljševanja bolnikovega življenja. Zdravnik mora v takem primeru bolniku dati vsa zdravila, ki jih ima na voljo, in mu po-

svetiti vso svojo skrb, da mu ublaži bolečine in komplikacije ter mu omogoči dostojno smrt. Do zadnjega diha mu mora pomagati, ga skrbno negovati, mu lajšati telesne bolečine in izkazovati sočutje. V tem položaju zakon nima česa določiti, tu gre le za vprašanje zdravniške etike, to pa ni tema, o kateri bi morali razpravljati mi.

V pravniških krogih evropske celine lahko opustitev nekaterih ukrepov pomeni prestop (nemško: Unterlassungs-e delikt), ker opustitev natančno določenih obveznosti, ki jih določa zakon, lahko pripelje do evtanazije in do posledične odgovornosti za prestop.

4. Sklep

V današnjem času hitro narašča potreba po zakonskih predpisih v zdravstvu. Treba se bo lotiti raznih vprašanj in ustvariti možnosti za zakonske predpise. V ta namen se je treba najprej seznaniti z zakonskimi ureditvami v drugih državah, čeprav se bodo verjetno še naprej kazale razlike med stališči in navadami tako narodov kot posameznikov.

Evtanazija je le eno izmed vprašanj zakonodaje in etike. Naša dolžnost je, da se izognemo pomotam in hitrim odločitvam. Če bomo priznali človekovo pravico do smrti, moramo biti pripravljeni tudi na posledice. Če dopustimo, da kaka oseba konča življenje drugi osebi, s tem olajšamo prehod od življenja do smrti, prehod od ene morale do druge, od dovoljenega do hudo delstva, ter odpremo vrata zlorabam, pa tudi dobrohotnim hotenim usmrčitvam.

Po angleškem besedilu priredil
Bojan Dekleva

UDC 340.6

Euthanasia and Similar Handlings

Separović, dr. Zvonimir, Professor, Faculty of Law, Zagreb

The article deals with euthanasia and similar procedures in folk customs, tradition and history of Yugoslavia as well as with the present attitudes towards it.

The author tries to give a definition of euthanasia and divides it into more categories depending upon the direct viz. indirect activity and active and passive way of carrying it out. The Yugoslav legal sy-

LITERATURA:

1. Alvarez, W. C.: »Care for the Dying«, *J. of the Medical Association* 150, 1952.
2. Catel, W.: *Grenzsituationen des Lebens, Beitrag zum Problem der begrenzten Euthanasie*, Glock und Lutz, Nürnberg 1962.
3. Chersterton, G. K.: »Euthanasia und Murder«, *American Law Review* — 8, 1937.
4. Cohen, S.: *The Beyond Within*, Atheneum, New York, 1967.
5. Djordjević, R. Tih.: Priroda u verovanju i predanju našeg naroda, II. »Srpski etnografski zbornik«, XXII Beograd (1958) 265—266.
6. Erhardt, H.: *Euthanasie und Vernichtung »Lebensunwerten« Lebens*. F. Enke V. Stuttgart, 1965.
7. Downing, A. B. (Ed.): *Euthanasia and the Right to Death*. The Humanities Press, New York, 1970.
8. Flethcher, J.: *Morals und Medicine*, The Beacon Press, Boston 1960.
9. Graven, J.: »Le proces de l'euthanasie«, *Revue penale suisse* 80, 1964.
10. Filipović, M. S.: Eutanazija kod Južnih Slovena, *Sociologija* 1—2, 1963, 35—63.
11. Ivanisević, F.: Poljica. *Zbornik za narodni običaj i život X* Zagreb, 1905, 88.
12. Lovrenčić, J.: *Otok, Zbornik za nar. život i običaje III* (Zagreb) 1898, 32. (Zagreb 1914) 127 Medicinska enciklopedija L. Z. Zagreb, 2 D-GLU, 1968, 481.
13. Lang, M.: Samobor. *Zbornik za nar. život... XIX*
14. Milenković, M. M.: *Eutanazija ili Ubijanje iz milosrdja*. Skopje 1 40. »Slavija«.
15. Menninger, K.: *Man Against Himself*, Harcourt Brace, New York 1938.
16. Moor, P.: *Die Freiheit zum Tode, Ein Plajover für das Recht auf menschenwürdiges Sterben, Euthanasie und Ethik*. Rowolt 1973.
17. Sanders, J.: »Euthanasia: None Dare Call it Murder«, *Journal of Criminal Law, Criminology and Political Science* September, 1969.

stem does not allow euthanasia. However, the problem is still open and constantly present in the medical practice.

The author draws the attention to the ethical problems of evaluating euthanasia and stresses the need of adequate legal provisions in this regard in the medical field.